

»Božja inkarnacija i kršćanska teologija religija« naslov je četvrtoga poglavlja u kojemu autor stavlja u odnos princip univerzalne prisutnosti Kristova Duha, odnosno principa koji pozitivno vrjednuje mnoge elemente drugih religija, i inkarnaciju kao princip najveće i spasenjske Božje prisutnosti u svijetu. U taj »napeti« odnos Ladaria stavlja Crkvu, povlašteno mjesto Duha Svetoga, koja čini vidljivim Kristov misterij te ima puninu sredstava spasenja. Mogućnost spasenja darovana je po Duhu Svetomu svima, ali uvijek kroz pridruživanje Kristovu pashalnom misteriju.

Univerzalnost spasenja tema je i posljednjega poglavlja knjige. Autor knjigu zaključuje svojim promišljanjima o Božjemu spasenjskom pozivu na posinovljenje čovjeka u Kristu, po Duhu Svetomu, koji je upućen svima, i onima koji Krista još ne poznaju. Autor želi (i danas) ispravno teološki smjestiti aksiom »extra Ecclesiam nulla salus« kao i prvenstvo nade u spasenje svih ljudi, ukorjenjujući svoju misao u teološkim djelima K. Rahnera i H. U. von Balthasara.

Čitatelj će u knjizi naići na ponavljanje nekih činjenica i djela, ali uvijek u novomu kontekstu, koji bez takvog postupka ne bi bio potpun. Svaki članak, iako može samostalno stajati, tek u kontekstu cijele knjige dobiva svoj puni smisao. Jedan se članak u drugomu produbljuje. I zato je rad sadržajno i metodološki jedna cjelina.

Bilješke su jasne i dolaze odmah ispod teksta. Sadrže nekolicinu kratica bez objašnjenja, što pojedinom čitatelju

može biti nejasno. Knjiga nema kazalo imena i pojmova kao ni popis korištene bibliografije na jednomu mjestu, barem one temeljne i važne, što se može smatrati metodološkim nedostatkom.

Ladaria svoja promišljanja, kako je već istaknuto, jasno i ispravno ukorjenjuje u vjeri Crkve te se otkriva kao vrsni poznavatelj teološke baštine i suvremenih teoloških gibanja, s izvanrednom sposobnošću povezivanja i sinteze.

Knjiga se lako čita. Stječe se dojam kako nema ni jedne suviše ili plitke rečenice ili riječi. Ovo djelo stoga pažljivomu čitatelju omogućuje sazrijevanje i daljnje produblivanje vlastite refleksije o misteriju čovjeka u misteriju Krista.

Boris Vulić

.....

Christoph Marksches, Gnosis und Christentum

– Berlin University Press, Berlin,
2009., 186 str.

Christoph Marksches, sadašnji predsjednik Berlinskoga sveučilišta i jedan od vodećih patrologa, poznat je kao vrsan poznavatelj gnoze. Objavio je nekoliko izvrsnih studija o gnozi i prava je šteta da nijedna još nije prevedena na hrvatski jezik. Najnovija Markschesova knjiga, pod naslovom »Gnoza i kršćanstvo«, također nam pruža, zahvaljujući jednostavnom i elegantnom pisanju samoga autora, zanimljiv i sažet uvid u neke temeljne misli gnostičkoga sustava. Knjiga je zapravo zbirka autorovih članaka koje je objavio na drugim mjestima, a kako sam autor ističe u uvodu

(str. 19.), objavljena knjiga najava je puno veće studije koja će uskoro biti objavljena.

Već sam naslov knjige »Gnoza i kršćanstvo« ukazuje na temeljnu Markschiesovu tezu o gnozi, koju razrađuje u prvomu poglavlju »Kršćanska filozofija religije ili predkršćanska antička religija: što je gnoza?«. Gnoza je za našega autora prije misao koja je izrasla iz samoga kršćanstva, a ne kako se to obično tvrdilo, iz helenističke filozofije (kongres u Messini 1966.) ili iz istočnjačkih religija (Hans Jonas). Naime, gnoza je nastala u 2. stoljeću nakon Krista, kao pokušaj prvih kršćanskih mislilaca da se inkulturiraju u kulturni život Rimskoga Carstva, kako bi kršćanstvo učinili razumljivim i privlačnim. Gnostičari nisu činili ništa drugo doli svi ostali kršćanski teolozi tih prvih stoljeća kršćanstva. Radi se o tzv. »laboratoriju povijesti teologije«, u kojemu su teolozi vršili prve »eksperimente«, kombinirajući kršćanstvo s postojećom helenističkom kulturom, posebno što se tiče protologije i eshatologije (str. 36.-37.). No, upravo u tomu »teološkom eksperimentiranju«, platonizaciji i mitologizaciji vjere, gnostičari su otišli predaleko, ugrožavajući samu bit kršćanske vjere, napose spasenjsku ulogu Isusa Krista. Markschie se gnostičke pokušaje ilustrira na primjeru rimskoga gnostičara Valentina. Jednom riječju, gnoza, kao pokušaj otvaranja i inkulturiranja kršćanstva prvih stoljeća, previše se suobličila ondašnjoj kulturi i bitno ugrozila samu kršćansku vjeru.

Konkretno se to suobličavanje gnoze s ondašnjom kulturom može vidjeti u

problematici odnosa jedinstva i pluralnosti, koju su ondašnji filozofi pokušavali razriješiti različitim filozofskim sustavom. O tomu Markschie raspravlja u drugomu poglavlju »Religijski pluralizam i antičko kršćanstvo – novo tumačenje gnoze«. Gnostičari su nastojali izići u susret navedenoj problematici, odnosno pluralizirali su kršćansku vjeru, ali opet na uštrb spasenjske uloge Isusa Krista. Osim toga, božanska je sfera također previše pluralizirana najrazličitijim posrednicima, tako da je i ideja Trojedinoga Boga postala upitna. Dakako, ističe naš autor, problem jedinstva i pluralnost zaokupljao je sve teologe prvih stoljeća te bi se zapravo sve trinitarne rasprave prvih stoljeća mogle promatrati pod tim vidom (str. 71.). U svakom slučaju, gnoza je opet otišla predaleko u približavanju kršćanstva helenističkoj kulturi. Slična se problematika može primijetiti i u uporabi mitova u gnozi, čime se bavi treće poglavlje, »Koju funkciju ima mit u gnostičkim sustavima?« Markschie pokazuje da se antika, a tu se misli i na antičku filozofiju, na trostruki način odnosila prema mitovima: varijacija, korektura i nova konstrukcija. Takvo ophođenje s mitovima pisac primjećuje i kod gnostičara. Gnostičari preuzimaju mitove, mijenjaju i stvaraju nove, opet kako bi kršćanstvo učinili zanimljivim u kulturnomu ambijentu koje je bilo prijateljski raspoloženo prema mitovima. Dakle, gnoza je pokušala mitologizirati kršćanstvo, presvući kršćansku misao mitološkom formom da bi ona bila što atraktivnija antičkomu čovjeku. Markschie navodi niz primjera takve gnostičke mitologizacije kršćanske vjere. I taj mi-

tološki eksperiment Crkva je osudila kao opasno za kršćansku vjeru.

U četvrtomu poglavlju, »Gnostičke i druge slikovnice u antici«, njemački patrolog ukazuje na važnost slika, odnosno slikovnica u antičkoj filozofiji i religiji. Uzimajući kao primjer tzv. »Ofitski dijagram«, koji spominju Celzo i Origen, Markschies tumači slikovnice kao didaktički instrumentarij koji je trebao služiti što boljem i lakšem razumijevanju određenoga filozofskog ili religijskog sadržaja učenicima ili vjernicima (str. 145.). To se posebno vidi kod tzv. »Prve knjige Jeua«, gnostičkoga teksta, gdje se mogu primijetiti ilustracije Jeua (Boga), iz kojega emaniraju drugi Jeui. Poput ostalih slikovnica u antičkom razdoblju, i gnostičke slikovnice, primjerice izgubljena Manijeva knjiga »Eikon«, trebale su služiti što boljem shvaćanju i prihvaćanju gnostičkih temeljnih ideja. Zadnje poglavlje posvećeno je njemačkomu filozofu Hansu Leisegangu (1890.-1951.). Markschies vrjednuje njegov doprinos raspravama o gnozi, napose njegovo smještanje gnoze u kontekst helenističke kulture, budući da je desetljećima prevladavala teza da se gnoza treba shvaćati u kontekstu istočnjačkih religija (Hans Jonas). Leisegang ipak ne uviđa da je gnoza djelo »kršćanskoga laboratorija«, tvrdeći da je gnoza nastala prije pojave kršćanstva u orfičkom i pitagorejskom kulturnomu ozračju.

Sve u svemu, Markschiesova knjiga pruža izvrstan uvid u temeljne ideje gnoze te ukazuje na razloge odbacivanja gnoze u prvim stoljećima Crkve. Na taj način knjiga predstavlja važan doprinos razu-

mijevanju ne samo Crkve prvih stoljeća, nego i današnjih teoloških rasprava. Posebno se to odnosi na pitanje odnosa Crkve i kulture. Vidjeli samo da je gnoza jedan veliki pokušaj otvaranja kršćanstva helenističkoj kulturi, ali pod cijenu mitologizacije i pluralizacije kršćanske vjere. Tih gnostičkih opasnosti nije lišena ni današnja teologija i duhovnost. Mnogim se teozozima i vjernicima kršćanska vjera čini preracionalnom i suviše krutom (naglasak na jedinstvo) pa je nastoje mitologizirati i pluralizirati, pri čemu se ugrožava spasenjska uloga Isusa Krista i vjera u Trojedinoga Boga. Takvi pokušaju mogu se primijetiti u nekad popularnoj pluralističkoj teologiji religija, kao u mnogobrojnim ezoterijskim i drugim mješavinama »New Age« i kršćanske vjere koje se predstavljaju kao istinsko kršćanstvo. No, ne radi se ni o čemu drugomu nego o onomu što smo vidjeli kod gnoze: suobličavanje postojećem duhu vremena na uštrb istinske poruke kršćanske vjere.

Ivica Raguz

.....

Stanko Lasić,

**Pravo na rođenje u učenju
Crkve,** prir. Petar Marija Radelj

- Centar za bioetiku Zagreb,
Tonimir, Varaždinske Toplice,
2009., 704 str.
Više o knjizi i pedesetak stranica
iz nje na: [www.tonimir.hr/pravo_
na_rodjenje.htm](http://www.tonimir.hr/pravo_na_rodjenje.htm)

Priređivač ove enciklopedijske knjige, Petar Marija Radelj, teolog i dokazani znanstvenik, s velikim uložnim tru-